

UDK: 502/504(497.11)
Biblid 1451-3188, 14 (2015)
Год XIII, бр. 51, стр. 336–351
Изворни научни рад

Проф. др Љубо ПЕЈАНОВИЋ
Марија МИТИЋ, М.А.¹

КУЛТУРА ЕКОЛОШКЕ БЕЗБЕДНОСТИ У УРБАНОЈ СРЕДИНИ С ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

ABSTRACT

This paper aims to draw attention to a significant problem and the phenomenon of ecological security and its role in modern European and international community. The analyses follow the concept of ecological safety culture and contribution in raising safety awareness among the people in relation to a healthy environment. The authors want to draw attention to finding appropriate solutions to this problem by elevating the awareness of the ecological culture among the citizens of the Republic of Serbia. In this sense, the authors want to contribute to the relationship between citizens and government officials and their role in the development of environmental safety culture. The hypothesis of this work is to carry out awareness-raising among citizens and government representatives and description of culture in environmental safety. So, to draw attention to this problem, the analyses involve a contribution to a better understanding of ecological safety culture and attitude towards historical and cultural heritage. It also aims to encourage researchers to further investigation of this phenomenon to offer scientific and practical explanations to this concept.

Key words: Ecology, environmental safety culture, urban area, international community, EU Serbia, historical and cultural heritage.

1) УВОД

Еколошка безбедност као социјални феномен, у новије доба све више привлачи интересовање шире стручне јавности. Услови живота и екологија

¹ Факултет за правне и пословне студије др Лазар Вркатаћ, Нови Сад, Универзитет Унион Београд. Е-маил: pejanovicljubo@gmail.com.

у Старом и Средњем веку драстично су се разликовали од услова који постоје у Новом веку. Разлике су биле између осталог и у томе, што рурална средина није била толико гломазна и оптерећена као што је то у савремено доба. У раном периоду људске цивилизације није било опасне и загађујуће индустрије што није случај са новим добом у којем је опстанак човека постао један од најзастрашујућих проблема, нарочито ако се има у виду технолошки развој и савремене претње животној средини. Током последње деценије 20. века, ситуација је постала нарочито проблематична због чега је дошло стварања новог концепта безбедности који је посебан акценат ставио на еколошку безбедност. Велики број истраживача и тероретичара сматрају феномен еколошке безбедности за нужно исходиште догађаја који су се десили половином и крајем 20. века, а који су везани за драстично угрожавање животне средине у свету. Односи по питању еколошке безбедности у међународној заједници отуда су се временом мењали нарочито због угрожавања животне средине у индустријски високо развијеним земљама где загађења у урбаним подручјима неких држава прете да угрозе мање развијена подручја и животне средине индустријски неразвијених држава. Данас постоји противречност између угрожавајућих актера – економски и индустријски развијених држава које представљају реалне загађиваче животне средине и дела међународне заједнице која је неразвијена и која се бори за здраву животну средину. Међутим, ова подела није у потпуности тачна, јер и неразвијени део међународне заједнице својим деловањем у неким случајевима може допринети даљем угрожавању животне средине. Углавном се ово деловање повезује са недовољно развијеном еколошком свешћу и недостатком еколошке културе.

Иако су многи теоретичари вршили истраживања и бавили се питањем културе безбедности укључујући и културу еколошке безбедности, још увек није потпуно дефинисан овај феномен, као што није постигнута ни сагласност око смањења загађивања животне средине. Савремено сватање културе еколошке безбедности у директној је завистности од одрђивања његовог појма који се односи на утврђивање улоге и места које припада овом друштвеном феномену.

Овај рад има за циљ да на дескриптиван начин пружи објашњење о феномену културе безбедности уопште, а потом и културе еколошке безбедности тиме што ће на јасан начин приближити значење овог појма стручној и научној јавности. Практично, циљ овог рада подразумева и упознавање шире јавности са културом безбедности, као и односом према култури еколошке безбедности у урбаној средини.

Заштита здраве животне средине уско је повезана са заштитом свих културних вредности укључујући и културно-историјско наслеђе једног друштва у оквиру шире међународне заједнице. С обзиром да еколошка свест и култура код грађана и владајућих слојева у урбаним срединама углавном није на очекиваном степену развоја, постоји потреба да се друштво организује кроз развој културних, васпитних и образовних активности. На примеру Србије, решавање овог проблема може бити од велике важности за њено приступање Европској унији и укључивање у шире интегративне токове. Овом студијом аутори су потврдили да је питање културе еколошке безбедности директно повезано са општим друштвеним развојем.²

II) КУЛТУРА ЕКОЛОШКЕ БЕЗБЕДНОСТИ У УРБАНОЈ СРЕДИНИ

Оправданост и потреба за истраживањем културе еколошке безбедности уопште и њене улоге у заштити националних виталних вредности у оквиру урбаних средина на простору Републике Србије, има велики значај, како за науку тако и друштво. Истраживање овог феномена представља допринос грађанској свести и култури према екологији, то јест, животној средини, природним ресурсима, безбедносном понашању и улози у заштити националних интереса. Истраживања о овом феномену и његовом месту у научном и теоријском смислу у циљу је потврђивања чињеница и података везаних за опстанак човека у савременом друштву у условима развоја нових међународних односа у међународној заједници.

Истраживања културе еколошке безбедности у урбној средини с посебним освртом на Републику Србију била су често штура и селективна. У практичном смислу није било довољног броја саговорника који би прихватили кривицу због лошег односа према екологији и њеном загађењу. Као сегмент безбедности, култура еколошке безбедности и њена заштитна улога као културног наслеђа скоро да није била предмет планског и пројектног проучавања. Истраживања о култури безбедности и њеном односу према културном наслеђу бар кад је у питању Република Србија, представљају прави пионирски подухват. Од значаја је, што је Република Србија у претходном периоду прошла кроз велика еколошка искушења, која су допринела развоју свести о култури еколошке безбедности. Довољно је

² Слободан Марковић, Љубо Пејановић, *Заштита животне средине*, Факултет за правне и пословне студије др Лазар Вркатаић, Нови сад, 2012; Љубо Пејановић, *Основи безбедности*, Факултет за правне и пословне студије др Лазар Вркатаић, Нови Сад, 2014.

подсетити да је Србија била суочена са тешким и дуготрајним политичким, економским и другим санкцијама, које је увела међународна заједница деведесетих година 20. века. Бомбардовање НАТО, насилно отцепљење Косова и Метохије које је у међувремену проглашено независном државом, терористички акти на јужном делу српске територије и организовани криминалитет и корупција, доринели су разарању друштвених темеља и угрожавању еколошке безбедности државе. Поменути проблеми указују да постоји континуирана потреба истраживања и указивања на различите облике еколошких претњи.

Република Србија као друштво са веома развијеном културном традицијом требало би да буде пример другима, а никако не би требало да буде пример негативног односа према екологији. Историја показује да Србија има историјску и културну баштину која је прихваћена од других културно развијених европских друштава. Један од друштвених проблема Србије је, што поједине заједнице на њеном подручју усвајањем културног наслеђа прибегавају и поништавају богатства Србије приписујући себи те вредности. Утолико може бити значајније да се култура еколошке безбедности развија на вишем нивоу за шта би била потребно развијати појединачну и колективну свест, а тиме и однос према екологији. Србија би у том смислу требало да предузме конкретне акције да развија културу безбедности животне средине и њену улогу у заштити свих виталних вредности друштва преко доминантне улоге коју има као друштвено наслеђе. Од примене конкретних и планских акција зависиће опстанак здраве животне средине која је из дана у дан све више угружена, наручено у урбаним подручјима.

Да би се лакше разумео феномен културе безбедности у коју између осталог спада и култура еколошке безбедности, те ће њеног односа према културном наслеђу, неопходно је указати на концепт безбедности, односно на политике држава и међународне заједнице на плану безбедносних односа. Нарочито је значајно навестити да је Република Србија усмерена на потребе развоја концепта безбедности који се налази у процесу промена како на унутрашњем тако и на међународном плану. У том смислу политичка дефиниција еколошке безбедности би могла подразумевати еколошку политику као свесну и организовану делатност којом се посредством државе и политичких организација, усмерава однос друштва према природи у циљу очувања, заштите и унапређења животне средине. У том смислу, свест о култури еколошке безбедности подразумева сва достигнућа људског друштва усмерена првенствено на владање, образованост, васпитање и одрживост људског и природног опстанка у животној средини.

Посматрајући актуелне промене у Србији, може се закључити да су исте условљене променом општег концепта безбедности, па отуда и еколошке безбедности. Следствено, то стање је довело и до промена у култури безбедности као и у њеној улози у културном наслеђу. Променом концепта безбедности дошло је и до промена у култури еколошке безбедности. Систем безбедности уопште, и еколошка безбедност као његов подсистем схвата се као идеја о систему безбедности. У том погледу, концепт безбедности подразумева успостављање веза између замишљених појмова и концепта безбедности. Отуда долази до организовања једне структуре, односно одређене моћи политике безбедности која захтева и условљава мењање и прилагођавање организације потребама и насталим стварним условима. Утврђивањем, описивањем и дефинисањем концепта безбедности, остварују се главни циљеви безбедносног деловања који представљају основу за промишљање о еколошкој безбедности. Одређивањем референтних објеката безбедности, као и њихових свеукупних вредности и карактеристика, долази се до утврђивања значења и значаја културе у еколошкој безбедности, као и изналажења њене улоге и места у савременим безбедносним концептима. Како је концепт савремене националне и међународне безбедности постао незауостављив и трајан процес на генералном плану, тако је и култура еколошке безбедности оснажена унутар концепта националне културне баштине. Притом, иницијатори усавршавања и неизбежних промена, јесу држава и међународна заједница.

Убрзање настајања угрожавајућих фактора и потреба за изналажењем одговарајућих решења како би се могао очувати одрживи развој и здрав екосистем узрокују све већу мобилизацију појединаца, група, држава и међународних организација. Ова проблематика има значај и за приступање Републике Србије Европској унији. Приступање је условљено између осталог и на плану очувања, заштите и неугрожавања животне средине. Да би српско друштво адекватно испунило овај захтев а тиме и претприступни услов, принуђено је усавршавати и примењивати већ усвојене стандарде према здравој животној средини, како у руралном тако и урбаном простору. У поменутом смислу, наша држава је условљена брзим и савременим процесима који захтевају промене друштвеног поретка који је на глобалном плану форсиран интересима економски моћних коорпорација чији је циљ стварање јединственог тржишта у сврху повећања капитала и профита. Сваки светски и национални интерес на политичком или економском плану, има потребу заштите што се остварује с успостављањем безбедносних стандарда и безбедносне културе. С обзиром да се данас референтни број објеката безбедности повећава, повећава се и интересовање за културу опште

безбедности, као и њену улогу у културном наслеђу. Безбедност као и безбедносна култура постаје све захтевнија и сложенија од нових угрожавајућих појава. При томе, више није главно питање култура безбедности као образовног и васпитног процеса на националном плану, већ како и на који начин у тај процес укључити сваког појединца да схвати, разуме и да се прилагоди стварним ситуацијама, а нарочито како и на који начин укључити у систем културе безбедности представнике власти где овај проблем представља један од најзахтевнијих задатака.

Да би се могао спровести концепт безбедносне културе путем образовања и васпитања, морао би се започети процес по вертикали. Да би се правилно могло указати на тај процес, неопходно је дефинисати културу еколошке безбедности. Према нашем схватању, култура еколошке безбедности подразумева сва постигнута достигнућа појединца и група у приватном, друштвеном и свесно-духовном васпитном животу, којима се постиже већи степен свести према очувању здраве животне средине, а тиме и одрживости живота и природе.

Логично би отуда било поставити питање, да ли би овај процес могао ићи истовремено и одоздо и одозго? Грађани и припадници власти по дефиницији би морали бити образовани по питању безбедносне културе како би се процес спровео с обе стране то јест, одоздо и одозго и истовремено заживео на свим друштвеним нивоима. Кад се спроведе процес безбедносне културе, истовремено се стиче осећај, али и обавеза да се штити културно наслеђе, како унутар друштвеног простора тако и изван његових граница. Неразумевање овог феномена може у пракси довести до занемаривања културног наслеђа и губљења традиционалних вредности које укључују и рационалан однос према здравој животној средини у урбаној средини.

Свако друштво из састава међународне заједнице па и Србија, поседује историјске, националне и културне вредности које чврсто и верно чува. Међутим, евидентно је да Србија као ни друге државе нису у довољној мери одржале рационалан однос према екологији чиме су дозволиле да се те вредности угрозе и постану критична опасност за опстанак друштва. Одатле је настала и тзв. еколошка криза, која у најчешћим случајевима означава постојање огромних проблема у вези са животном средином, а тиме и са еколошком безбедношћу. Ради се о појави нарушавања уравнотежености околности и утицаја који постоје у животној средини због чега долази до угрожавања стабилности функционисања процеса у биосфери и друштву. Овај проблем обухвата све оне појаве и стања које имају за резултат угрожавање стања животне средине или еколошке безбедности. Постојећи

проблеми представљају одраз дубоке поремећености у природним системима изазваних људском делатношћу због којих је неопходно предузимање мера ради њиховог ублажавања. Узроци ове кризе леже у повећању наталитета становништва, густина насељености, глади, исцрпљивања природних ресурса и проблема у вези енергије, те загађивања као универзалног проблема који обухвата природну и друштвену компоненту од чијег решавања зависи опстанак живота на планети. Српско друштво и владајуће структуре схватиле су колика је претња животној средини појава елементарних непогода маја и јуна 2014. године. Код великог броја грађана и представника власти дошло је до позитивног односа према екологији након ових претњи. С обзиром да еколошке кризе као ванредни догађаји доводе до еколошких несрећа код којих су жртаве пре свега људи, а потом материјална добра, потребно је исте предупредити како унутар тако и изван граница државе.

У новијем периоду постоје међутим, и друге еколошке претње поред еколошких криза. Све више се говори у јавности о могућности појаве еколошког рата. Да би смо разумели могућност настанка и ток еколошког рата као новог и савременог феномена, неопходно је указати на његове основне особености. У доктрини ратовања, еколошко рат подразумева случајеве у којима се намерно остављају или избацују разне врсте отпадних и отровних материја употребом оружја.³ Циљ остављања отровних материја је тровање противничких снага, његовог становништва, живих бића и природних намирница. Оружане снаге приликом агресије, интервенција, бомбардовања противзаконито и злоупотребама употребљавају опасне и отровне материја ради масовних убистава и наношења оболења људима и домаћим животињама код држава жртви, иако је употреба тих средстава забрањена међународним правом. У вези са наведеним, еколошки проблеми у друштву (укључујући и Србију), могу настати вештачким изазивањем елементарних непогода, применом „кемтерс и харп система” (од стране НАСЕ, и др.).

С обзиром на напред изнето произилази да еколошка безбедност претпоставља очување здраве животне средине. Чврста свест, осећај и воља за безбедносну културу и потреба очувања тих вредности подразумева одсуство претњи, наношења штете природној средини и здрављу становништва, а тиме очувању живота на Земљи. Остваривање еколошке

³ Непрописно одлагање опасних отпадних материја представља свакодневну појаву у Србији, као и кријумчарење истог изван њених граница. Пример избацивања разних врста отпадних и отровних материја употребом оружја представља избацивање осиромашеног уранијума и плутонијума преко ваздухоплова и оружја НАТО пакта, 1999. године.

безбедности зависиће од степена конструктивности државне еколошке политике. На постојање еколошке опасности утичу природни и вештачки фактори, при чему еколошка безбедност подразумева, безбедност грађана од неодговорног загађивања воде, ваздуха, земљишта, биљног и животињског света; неодговорног коришћења природних богатстава (воде, руде и минерала, рибног и ловног фонда, шљунка, песка итд.); неефикасних институција и самих грађана у понашању према природи, животној средини и окружењу. Елиминацијом свих претњи и опасности које угрожавају здраву животну средину, а тиме и живот урбаној средини, остварује се могућност живота на планети Земљи.

III) КОНЦЕПТ КУЛТУРЕ ЕКОЛОШКЕ БЕЗБЕДНОСТИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

С обзиром на значај еколошке безбедности и безбедносне културе на националном и међународном плану, неопходно је дати објашњење значање појма савременог концепта безбедности уопште. Безбедност као услов опстанка и деловања појединаца, група и институција, друштва и државе у оквиру међународне заједнице, једна је од основних функција у концепту еколошке безбедности новог миленијума. Да би се ова тврдња потврдила на то утичу постојеће чињенице о контуинираном постизању и остваривању безбедности, поред многобројних претњи и опасности, које угрожавају екологију. Борба за остваривање безбедности траје током читаве људске историје почев од примитивне, па све до савремене међународне заједнице. Током дугог историјског раздобља појам безбедности није имао исто значење. Због тога су се његова различита појмовна одређења обликовала у разним теоријама и у пракси. Покушаји дефинисања безбедности и њеног садржаја разликује се у традиционалном и у савременом смислу. На овом месту било би важно указати шта је замисао, а шта је концепт еколошке безбедности. Замисао о међународној безбедности подразумева мишљење, идеју о систему безбедности, којим се у постојећим оквирима система безбедности може унапредити његово стање и однос у међународној заједници а на основу установљених облика и системских решења. На националну еколошку безбедност у великој мери утиче и међународна безбедност, како у погледу смањења еколошких претњи тако и у погледу остваривања безбедности. Са друге стране, концепт безбедности јесте појам који је шири од замишљене безбедности и који обухвата замисао скупа мишљења или идеја и делова одређене целине. У том смислу, концепт еколошке безбедности може се дефинисати као свеобухватна замисао идеја или мишљења о систему

националне еколошке безбедности. Стим у вези, потребно би било посветити опсежну пажњу проучавању мишљења о међународној безбедности, при чему се узимају у разматрање сви чиниоци и односи у постојећем међународном систему безбедности. Према резултатима научних истраживања, држава властиту моћ по питању очувања еколошке безбедности налази у сопственој безбедносној снази и слабости угрожавајућих фактора од којих се очекује еколошка и друга претња. Док је општи систем међународне безбедности у који се убраја и еколошка безбедност остао у основи непромењен, на светској сцени постоји права борба између држава које имају могућност да самостално регулишу ову област. Међутим, развој међународних односа довео је до ситуације да су владе привржене сарадњи као нужном облику односа између држава, у циљу смањења загађујућих емисија гасова, а тиме и елиминације могућих еколошких претњи. Државе се међусобно надмећу у остваривању националних циљева на плану безбедности уопште, па отуда и на плану еколошке безбедности. Остваривање и унапређење међусобне сарадње може допринети квалитетнијем односу на пољу еколошке безбедносне и безбедносне политике. Кад је у питању глобалистички приступ о безбедности, нека доктринарна мишљења овај приступ сврставају у подгрупу алтернативно-критичкој школи безбедности. Због својих оригиналних поставки и решења ова школа мишљења издвојена је из предходних концепција о безбедности. Наиме, овај концепт полази од премисе да је систем суверених држава уступио место глобалном друштву чији је заштитни објект читава планета Земља, која је са безбедносног аспекта у опасности.

IV) КУЛТУРА ЕКОЛОШКЕ БЕЗБЕДНОСТИ У УРБАНИМ СРЕДИНАМА

Да бисмо могли указати на значај безбедносне еколошке културе у урбаним срединама, неопходно је објаснити шта овај појам практично значи и обухвата да би могли даље одредити како и на који начин безбедносна култура има значај у безбедности и безбедносном наслеђу. Сам термин „култура“ потиче од латинске речи *cultura*, што значи гајење или обделовање то јест, све оно што људи сами стварају као посебна бића.⁴ Посматрајући културу као друштвени феномен, она је најближа и најсроднија појму цивилизације. Сам развој културе одређеног друштва доприноси развоју

⁴ Далибор Кекић, „Култура безбедности у савременим схватањима безбедности“, *Међународни проблеми*, Vol. LVI, бр. 2–3 (2004), стр. 136-137. До сада је објављено преко 260 дефиниција у којима се прибегава прављење класификација и типологизације.

цивилизације, то јест, културе читаве људске заједнице. По природи ствари развој културе и цивилизације доприноси развоју културе еколошке безбедности, што даље омогућава очување здраве животне средине. Међутим, постоје одређена неслагања по питању односа културе и цивилизације и ова разлика се огледа у два становишта. По једном становишту, сматра се да цивилизација поприма материјални садржај и у томе губи духовну супстанцу, у том смислу култура поседује духовно обележје и то поприма позитивни предзнак, док цивилизација поприма негативан. По другом становишту пак, сматра се да цивилизација добија изразито позитивно значење. При томе, људски напредак се сагледава преко технологије, а свет материјалних ствари. Комуникација преко културе представља остваривање облика знакова, језика и значења. Културне вредности у људском понашању и потреба комуницирања представља темељ целокупне културе коју сачињавају постојеће културне и традиционалне комуникације између друштава. Законом о културном наслеђу Републике Србије, прописане су мере техничке заштите на покретним и непокретним културним добрима. У домену заштите покретног материјалног културног наслеђа, на предлог ИСОМСС-а усвојена је резолуција 2008. године, којом је прихваћена јединствена терминологија. Под термином конзервације подразумевају се тако све мере и акције са циљем очувања материјалног културног наслеђа и обезбеђења за садашње и будуће генерације.⁵ Поменути документом међутим, није регулисано посебно питање заштите у смислу безбедности, што са друге стране не значи да је заштита искључила мере за очување културног наслеђа. С тим у вези указујемо да постоји потреба прецизнијег регулисања безбедносне заштите културног наслеђа, као и других материјалних националних вредности у складу са међународним правним стандардима у овој области.

Службена дефиниција „културе“ у Србији не постоји, већ се појам одређује на основу три различита приступа: Прво, под појмом „културе“ подразумева се опис надлежности Министарства културе (процедуре креирања и имплементације политике, мрежа установа и организација, пројекти, културно наслеђе, итд). У нешто ширем смислу под појмом „културе“ подразумева се образовање у области уметности, истраживања у области културе и уметности и културни туризам. Коначно, у најширем смислу под културом се подразумевају стилови здравља и живота, вредности и визије мулти-етничког друштва у Републици Србији.”⁶ Да би се

⁵ *Службени гласник РС*, бр. 71/94: VII

⁶ *Compendium of Cultural policy: Country Profile Serbia*, октобар 2010.

нашао заједнички именилац за све изнете дефиниције „културе“, било би неопходно поћи од дефиниције безбедносне културе која је прихваћена и којом се барата у научним и практичним круговима. „Безбедносна култура“ представља скуп угрожавајућих елемената који се појединачно и скупно одражавају на стање безбедности и расположење људи на датом простору и средини или у објекту у одређено време...⁷” Анализирајући наведену дефиницију по питању безбедносне културе, могло би се закључити да је то скуп противугрожавајућих елемената. Безбедносна култура уопште обухвата појам „безбедносно-еколошке културе“. Темелјну основу и упориште ови феномени имају у безбедносној политици друштва. На културну политику одређеног друштва у највећој мери утичу креатори опште политике у чијем је садржају и политика безбедности, а тиме и култура еколошке безбедности урбаних средина. У типологизацији модела постоји више различитих и сличних приступа који полазе од односа да ли остваривање културне политике зависи од јавне подршке или пак од услова тржишта; од односа да ли су законски, финансијски и политички ауторитети потребни за спровођење културне политике; од односа да ли остваривање културне политике има државно или парадржавно утемељење одакле и модел политике може бити државни или парадржавни; од односа према карактеристикама културне политике према којима модел може бити примера ради, либерални или транзициони.⁸ На губитак друштвене културе и њеног наслеђа утичне више факторе, међу којима је људски као основни, историјски, традиционални и утицај дате околине. Људско понашање према култури и њеном наслеђу (традиционална култура, свакодневна, трајна, морална, политичка, безбедносна и правна култура), у највећој мери утичу на развој културе, њено одржање и очување, како у свести сваког човека, нације, тако у традиционалном физичком, психичком и духовном смислу. Да су ови принципи у потпуности били заступљени у Србији, не би дошло до губитка њених националних вредности које се никад не могу повратити. Историјске и традиционалне вредности и култура представљају темелј целокупне друштвене културе. Као један од основних темелја одржања националне и људске културе, управо је безбедносна култура и њена улога у заштити културног наслеђа и његових вредности уопште, а тиме и екологије. Основни и примарни циљ и задатак сваког друштва у оквиру културе је потреба за сигурношћу друштва као људске заједнице, а та сигурност у овом смислу подразумева да ће друштво, његова култура и наслеђе бити у потпуности

⁷ Обрен Ђорђевић, *Безбедносни лексикон*, Партизанска књига, Београд, 1986, стр. 22-23.

⁸ Далибор Кекић, *op. cit.*

заштићено од угрожавања, (нестанка, преотимања и присвајања, преименовања његових вредности и сл.) од стране других друштава. У овом смислу наговештавамо, да култура безбедности може бити остварена као и све друге културе преко политике, права, социологије, како би била заступљена у свим сегментима друштва. Култура безбедности је неопходна због саме људске егзистенције у савременом добу где угроженост због непостојања адекватне безбедносне политике може довести до губитка културно-историјског наслеђа, па тиме и до урушавања друштва, нације и човека као индивидуе.

V) КУЛТУРА И ЕКОЛОШКО КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ У НОВОМ КОНЦЕПТУ БЕЗБЕДНОСТИ

Како бисмо одредили место и улогу културе еколошке безбедности у савременом концепту, морамо навести неке од појава, или боље рећи појмова који су се јавили у савременом разматрању безбедности, а који имају слично значење као и култура безбедности. Тако, врло блиска синтагма културе безбедности је у ствари, замисао Егберга Јана „култура ненасилних сукоба“.⁹ „Култура безбедности представља шире поље делатности од културе угрожавајућих сукоба - њој припадају и насилни сукоби. Други врло близак концепт је концепт „културе мира“.¹⁰ Трећи вид културе безбедности јесте тзв. стратешка култура, коју можемо окарактерисати као виши степен културе безбедности. Остварује се на нивоу државе или одређеног региона. Амерички теоретичар Роберт Каган сматра да Европљани и Американци не деле у последње време сличну стратешку културу. Европска стратешка култура и спољна политика је по његовом мишљењу „најанемичнији“ од свих производа европских интеграција, док он америчку стратешку културу назива „културом смрти“, јер најпре захтева материјалне, али и људске жртве, које Америка подноси зарад своје безбедности.¹¹ Применом средстава за масовно уништавање ради неких других циљева, драстично се угрожава животна средина што представља опасност по безбедност човека и свих других вредности друштва. „Улога културе безбедности у заштити друштвених вредности у савременом концепту пре свега јесте у еманципацији појединаца

⁹ Barry Buzan, *People, States and Fear*, Brighton, Wheatsheaf Books, 1983, p. 172.

¹⁰ Udo E. Simonis, Tanja Bruhl, "World ecology structures and trends", in: Paul Kennedy, Dirk Messner and Franz Nuscheler (comp.) *Global trends and global governance*, London, Pluto, 2002, p. 102.

¹¹ Robert Kagan, *Of Paradise and Power (America and Europe in New World Order)*, Alfred A. Knopf, New York, 2003, pp. 4–11, 49–65.

и група, како ће и на који начин заштитити своју средину, а тиме и како ће остварити еколошку безбедност. Еманципацијом се сматра ослобађање од потчињености, зависности и угњетавања преко еколошких претњи ради добијања самосталности, али и ослобађања људи (како појединаца, тако и група) од физичких и психичких притисака који их ограничавају у остваривању онога што би они хтели слободно да раде. Коначни циљ еманципације појединца је ослобођење од разних притисака и утицаја. Уствари, еманципација је процес културе безбедности уопште, а тиме и еколошке безбедности. Еманципацијом се достиже свест о постојању еколошких претњи, изазова и ризика и спремност одговора на безбедносно питање, који неће довести у опасност животе људи и њихових природних вредности. Култура безбедности има улогу да се образовањем, васпитањем и искуством појединаца, друштвених група и народа достигне такав ниво свести о еколошкој безбедности, који ће променити њихово мишљење, понашање и однос према безбедносним питањима. Тај однос према безбедности мора бити у складу са постојећим системом безбедности, не доводећи у питање опстанак људи као и других живих бића и природних вредности. На неки начин, концептом безбедности постављају се пожељни стандарди у размишљању и опхођењу према безбедности. Оно што је промишљено савременим концептом безбедности, културом безбедности се претаче у стварност живота.

Место културе безбедности у новом концепту безбедности одређено је улогом комплетног културног обрасца, јер је потреба за безбедношћу једна од основних људских потреба за егистенцијом. Безбедност се мора остварити кроз сарадњу, договор и преговарање међу људима, народима и државама. Едукација као део културе еколошке безбедности намеће се појединцима и свим субјектима безбедности зарад решавања међусобних сукоба мирним путем. Људи формирају мишљења о новим питањима безбедности, а тиме постају и свесни. Појединцима су сагледавањем савременог концепта, постали јаснији односи на међународној сцени. Они су уз помоћ учења и разумевања положаја у међународном систему временом постали његови главни креатори. Појединац је сада свестан да више није одговоран само својој средини, општини и држави, него има осећај одговорности за другог појединца који је километрима далеко од њега. Произилази да је култура безбедности у савременим схватањима безбедности један својеврстан образац мишљења, понашања и опхођења, између осталог и према екологији, а којим се узимају у обзир опсежна схватања појма опште безбедности, тачније узимају се у обзир сви захтеви који су постављени новим концептом. Култура безбедности уважава све врсте облика безбедности: појединачне,

групне, еколошке, економске и др. Она својим оквиrom обухвата и оживотворење замисли појединачне и колективне безбедности, колективне одбране и унапређења и ширења еколошке стабилности. Може се коначно потврдити да је култура безбедности променљива категорија која се под утицајем промене система и концепта безбедности мења. Колико широко схватамо безбедност, толико широко схватамо и културу безбедности, колико референтних објеката разазнајемо толико нам је и култура безбедности сложенија.¹² Да би нека друштва обезбедила сопствену безбедност од угрожавања и сукоба, друштва развијају и користе опасна оружја за масовно уништавање. Тим начином драстично угражавају еколошку безбедност, те посебно безбедност животне средине у урбаним подручјима.

VI) ОДНОС КУЛТУРЕ ЕКОЛОШКЕ БЕЗБЕДНОСТИ И НАЦИОНАЛНОГ НАСЛЕЂА

Да би указали на везу нације, њеног културног наслеђа и безбедности, неопходно је направити појмовно одређење нације, културног наслеђа и безбедносне културе, као и улоге безбедности у заштити националних вредности. „Нација“ представља заједницу људи чији заједнички индетитет ствара психолошку везу и политичко заједништво. Политички индетитет нације обично подразумева такве карактеристике као што су заједнички језик, култура, народност и историја. Национална држава представља државу коју насељавају људи једне националности.”¹³ Међутим, у стварности државу може сачињавати више нација као што је случај са Републиком Србијом која представља државу свих њених грађана - српског народа и националних мањина. Сам термин „нација“ често се поистовећује са државом, територијом, земљом, који се користе као њени синоними.

С једне стране национална култура као предмет друштвених и хуманистичких наука има блиску везу са безбедношћу као посебном научном дисциплином. Са друге стране пак, грађанска култура подразумева различиту националну културу у односу на једнонационалну државу и њену културу. Да би указали на блискост односа безбедности и културе као дисциплине, неопходно је указати на појмовно уређење културе као теоријске дисциплине друштвених наука. Појам „култура“ представља један од фундаменталних појмова хуманистичких наука. Међутим, управо око овог појма постоје веома велика неслагања у погледу значења на који се овај појам односи и у погледу

¹² Далибор Кекић, *op. cit.*

¹³ *Енциклопедија Британика*, Народна књига, Београд, 2005, стр. 40-41.

његових коначних одређења... Појам културе се у ширем смислу односи на свеукупност друштвених достигнућа у сфери науке и технике, уметности и политике.”¹⁴ Термин „култура“ води порекло из латинског језика. Латински термин *colere*, значи: наставити, узгајати, штитити, поштовати. Из поменутог значења произилази да се култура односи на целокупно друштво или другштвене групе, њихово наслеђе, научне образце мишљења, осећања и деловања. Култура безбедности је отуда скуп угрожавајућих елемената који се појединачно и скупно одражавају на стање безбедности и расположење људи на датом простор средини или у објекту у одређено време.¹⁵ Анализа наведених дефиниција указује на блиске везе и односе нације њене културе и наслеђа са безбедношћу. Безбедност има функцију заштите националних интереса који обележавају и дају индетитет одређеној нацији или друштву. Нација поседује јединствен индетитет који се учвршћује преко заједништва језика, културе, народности и историјског постојања. Нације се препознају и разликују од других нација кроз језик и културу које му дају индетитет. Преко националне културе држава продужавају свој индетитет који се историјски препознаје у преношењу културне баштине. Република Србија такође има сопствени индетитет који се препознаје кроз традицију, културу, језик и културну баштину. Српска култура неминовно укључује и културу еколошке безбедности. Развоје културе еколошке безбедност у Републици Србији у синхронитету је са развојем националне културе уопште, а културни обрасци понашања везани за заштиту животне средине, нарочито у урбаним подручјима морали би бити усаглашени са европским и међународним стандардима. У том смислу, целокупно друштво требало би да стреми позитивном, а не у негативном културном наслеђу.

VII) УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Предметном анализом аутори су тежили да представе неке од проблема везаних за културу еколошке безбедности, уопште културног наслеђа које има заједничку везу са безбедношћу чији је задатак и улога да штити културна национална добра и вредности. Посебан осврт у раду дат је у односу на Републику Србију која се у погледу културе еколошке безбедности, за претпоставити је, много не би требало разликовати од других европских земаља чије су културе еколошке безбедности третирају као део културне и националне баштине. Међутим, аутори истичу да разлика ипак постоји јер

¹⁴ Душан Маринковић, *Увод у социологију*, Факултет за услужни бизнис, Нови Сад, 2005, стр. 149-152.

¹⁵ Обрен Ђорђевић, *op.cit.*

еколошка културна баштина Србије има веома дугу традицију. Историјски посматрајући, српска нација је традиционално имала блиске везе и односе са другим европским нацијама. У тим односима развијана је и еколошка култура која је саставни део обрасца понашања и идентитета српског народа. Иако је српски народ током векова свог постојања био често принуђен да мења просторе свог живљења, иако су му други народи културу присвајали, становништво асимилирало, а културну баштину уништавали, народ тиме није изгубио свој културни и идентитет. Међутим, то истовремено не значи да српски народ није био угрожен, односно да и данас није угрожен због евидентне немарности и небриге која постоји у вези очувања његове културе и културне баштине. Између многобројних разлога који су довели до те ситуације јесте и неразвијеност концепта безбедности који је имао улогу да штити српску културу и њено наслеђе а тај концепт нажалост, није остварио своју значајну улогу. С тим у вези, аутори предметне анализе залажу се покушавајући да нађу одговарајућа решења, како би указали на постојеће проблеме који се морају превазићи. По њиховом схватању безбедносна култура и наслеђе морају бити уграђени у јединствени систем безбедности Републике Србије. Највећу одговорност за стање екологије у урбаним срединама имају не само државни чиниоци, већ и сами грађани. Развој свести у том смислу допринеће даљем развоју културе еколошке безбедности у Републици Србији што конкретно подразумева да би у наредном периоду требало предузети системске мере којима ће се отклонити постојеће и могуће еколошке претње.